

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Jonas Basanavičius Vilniuje 1914-1927 m.

2014-01-03

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Iš praeities

AUTORIUS: Algirdas Grigaravičius

DATA: 2014-01

Praėjusio amžiaus ketvirtajame dešimtmetyje Mykolas Biržiška daktaro Jono Basanavičiaus biografijos, parašytos lituanisto ir artimo tautininkams žurnalisto Adolfo Nezabitausko, recenzijoje „Mūsų senovėje“ pareiškė, kad karo metais J. Basanavičius dėl sveikatos negalėjęs būti aktyvus lietuvių viešajame gyvenime. Taip teigė iš arti jį pažinojęs Vasario 16-osios akto signataras, tokią mintį pakartodamas ir vėliau. Tačiau ši nuomonė, kad ir žinoma, „praėjo pro šalį“ kaip netinkama herojiniam patriarcho vaizdiniui, gal nekėlė pasitikėjimo dėl M. Biržiškos išpažįtamų socialdemokratiškosios įsitikinimų. Tačiau herojai taip pat būna pasiligoję. Žvilgtterėję į šaltinius, rasime dorai savo pareigas atliekantį garbingo amžiaus lietuvių inteligentą, autoritetą moraliniais klausimais, bet ne veikėją ir organizatorių. Gal tai ir nulėmė, kad Kauno universitetas gavo Vytauto Didžiojo vardą, o istorinėje sostinėje J. Basanavičiui taip ir neatsirado paminklas.

Savųjų tarpe

1914 m. lapkričio 21 d. steigiamasis Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti susirinkimas vyko nervingai. Suėję devyniasdešimt du dalyviai net po penkių mėginimų niekaip negalėjo išrinkti penkiolikos narių komiteto¹. Balsuojant populiariausia pasirodė Emilija Vileišienė, gavusi 84 balsus, toliau ėjo Petras Leonas (74), Antanas Smetona (68), Martynas Yčas (65). Kairiųjų lyderis Andrius Bulota tesurinko 43, jaunasis Augustinas Janulaitis gavo keturiais balsais daugiau. Papildomuose dviejų narių rinkimuose buvo įmesta 70 kortelių, išrinko Antaną Žmuidzinavičių (58 balsai) ir Martyną Kuktą (46). J. Basanavičius su 38 balsais pateko kandidatu į komiteto narius. A. Janulaičiui, kairiųjų atstovui, pasitraukus, nuo 1915 m. sausio 24 d. daktaras nuolat dalyvavo komiteto posėdžiuose. Tą dieną jis pranešė apie savo vardu gautas Amerikos lietuvių aukas: 2610 rublių, kurių 1210 skirta Prūsijos lietuviams sušelpti. Vasario 28 d. jam, Stasiui Šilingui ir A. Smetonai pavedama parašyti atsišaukimą į Amerikos lietuvius dėl aukų rinkimo. Apie aukų gavimą iš Amerikos lietuvių J. Basanavičius kalbėjo posėdžiuose gegužės 26, birželio 2, 4 ir 21 dienomis². Dėl karo veiksmų darbotvarkėje atsirado pataisų. Rugsėjo 1 d. nutarta pradėti mokinių evakuaciją į Voronežą, 7 d. įvyksta dar vienas visuotinis draugijos

susirinkimas (penkiasdešimt šeši dalyviai), turėjęs papildyti Centro komitetą vienu nariu (iš gyvenančiųjų Rusijoje). Pasiūlyta Jurgio Baltrušaičio kandidatūra nesulaukė palaikymo, išrinko maskvietį inžinierių Tomą Naruševičių, o poetas pateko į Revizijos komisiją³. Jau rugsėjo 10 d. išvykusi CK dalis posėdžiavo Voroneže. Lietuvoje likę CK nariai rugsėjo 4 d. iš daktaro išgirdo apie gautą Jono Vedrenio 40 rublių auką iš Sidnėjaus ir 680 rublių iš nežinomų Amerikos lietuvių. 8 d. J. Basanavičius posėdžiavo bendrame CK ir švietimo draugijos „Rytas“ atstovų posėdyje „dėl parengiamųjų mokytojų kursų steigimo“. Buvo svarstomi ne tik šelpimo, bet ir vaikų ugdymo klausimai, pavyzdžiui, spalio 25 d. pripažinta, kad prieglaudose dvi valandas per savaitę juos turėtų mokyti piešimo. 1916 m. sausio 3 d. nutarta kreiptis į okupacinę vokiečių valdžią – į vyriausiąją Vilniaus burmistrą, kad miesto valdyba neatmetinėtų jai adresuojamų raštų lietuvių kalba. 12 d. daktaras kaip „žymesnis“ visuomenės veikėjas lankėsi pas burmistrą tartis dėl planuojamos sudaryti atskiros lenkų, lietuvių ir žydų atstovų tarybos. Vasario 11 d. A. Smetonai susitikus su burmistru, pranešta, kad okupacinė vokiečių valdžia nusprendė, jog draugijos CK veikla apsiribos Vilniaus miestu, o ataskaitas privalės pateikti kas mėnesį. Teko ieškoti išėties, kai miesto valdyba atsisakė dalyti duonos korteles – Didžiojoje prieglaudoje įrengta kepykla, pradėjusi veikti gegužės pabaigoje. Birželio 9 d. komiteto būstinę krėtė vokiečiai, ieškojo proklamacijų; nariai nutarė, kad kiekvienas turi žiūrėti, jog interesantai nepaliktų jokių popierių. Ištuštėjus draugijos kasai ir jos sandėliui turint daug skolininkų, ypač iš draugijos tarnautojų tarpo, liepos 10 d. daktaras pasiūlė, kad produktai turėtų būti išduodami tik už grynuosius pinigus. 29 d. posėdyje komitetas pasiūlymui pritarė ir paskyrė terminus skoloms gražinti. Taupant lėšas, kitame posėdyje nuspręsta negražinti tarnautojams nuo 1916 m. sausio 1 d. nurėžtos atlyginimų dalies. J. Basanavičius įtraukė į komisiją, kuri turėjo parengti projektą dėl turimų cukraus atsargų, kad jų pakaktų dvejiems metams. Komisija pasiūlė sumažinti išdavimo normas mėnesiui prieglaudose po svarą auklėtiniui, tarnautojų šeimoms – iki trijų. Daktarui teko išpainioti ne vieną keblią situaciją. Spalio 27 d. jis rekomendavo pašalinti iš mokinių bendrabučio J. Saukų, P. Kulikauską ir S. Radkevičių už prastą pažangumą ir blogą elgesį ir kaip nemokančius už išlaikymą⁴. CK protokoluose yra žinių apie materialinę J. Basanavičiaus situaciją. Matyt, draugijai buvo paskolinęs ne vieną tūkstantį markių, nes gegužės 8 d. jam gražinama 300 markių, o rugpjūčio 4 d. vietoje planuotų 7000 markių atiduota 4000 skolos. Rugpjūčio pabaigoje ketvirtos klasės mokinė Teklė Basanavičiūtė priimta į mokinių bendrabutį, spalio 13 d. ji atleista nuo mokesčio už išlaikymą. Lapkričio 17 d. kartu su Jokūbu Šernu ir Aleksandru Stulginskiu daktarą išrinko į draugijos Kasos būklės kontrolės komisiją. 22 d. jis perskaitė patikrinimo protokolą. Nuo 1915 m. rugpjūčio 9 d., kai dalis komiteto išvyko į Rusijos gilumą, iki 1916 m. gegužės 1 d. gauta 170 407 rubliai, išleista – 161 305, o iki gruodžio 1 d. gauta 193 229 markės, išleista – 180 276. Informuota, kad gruodžio 2 d. suimti A. Smetona ir kunigas J. Bakšys, o kitos dienos rytą atliktos kratos pas E. Vileišienę ir J. Basanavičių.

1917 m. daktaras kad ir dalyvavo posėdžiuose, tačiau pasisakė tik kelis kartus. Birželio 18 d. pritarė nuomonei, kad važiuojantiems į sodžių atostogauti mokytojams būtų išmokėta po 75 rublius kaip kompensacija, negaunant išlaikymo prieglaudoje. Rugpjūčio 17 d. komitetas nepritarė J. Basanavičiaus siūlymui kitur perkelti mokinių bendrabutį. Jam teko tirti nepakenčiamus Didžiosios prieglaudos vedėjos ir felčerės santykius. Konstatavo, kad vedėja nekentė inteligentiškos medikės, kurios tiesioginiu

viršininku buvo draugijos gydytojas Antanas Vileišis, siūlė abi sutaisyti, kad gyventų be pykčių, apie tai kalbėjo per rugpjūčio 24 d. posėdį. Gruodžio 10 d. jį paskyrė į komisiją aiškintis A. Žmuidzinavičiaus ir ponios Liandsbergienės santykių. Nuo sausio į provinciją pradėti siųsti „daraktorai“, baigę parengiamuosius mokytojų kursus; siautęs Vilniuje badas privertė birželio pradžioje dalį motinų su vaikais išvežti į Panevėžio apskritį. Kitais metais daktarą vėl rinko į Revizijos komisiją. Balandžio 5 d. komitetas jį skyrė savo atstovu draugijos išlaikomų prieglaudų mokyklų egzaminuose; paaikškėjo, kad vaikai parengti silpnai, išskyrus Antakalnio prieglaudą. J. Basanavičius rūpinosi lietuvių ligoninės įkurdinimu Širvintose. Birželio 17 d. jam pavedė patikrinti grįžusių iš Rusijos mokinių sveikatą, kad juos būtų galima pasiųsti į kaimus dirbti mokytojais. Patikrino šešiolika, tarp jų ir Marčę Kubiliūtę, baigusią Voroneže liaudies mokytojų ir buhalterijos kursus⁵, vėliau tapusią pirmąja Lietuvos karo žvalge.

Po 1918 m. daktaras dar gana aktyviai dalyvavo Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti veikloje. 1919 m. gegužės 31 d. posėdyje pasiūlė parengti maisto normų kiekvienam žmogui sąrašą, kuriomis vadovaujantis maistas būtų skirstomas vaikų prieglaudoms, atsižvelgiant į globotinių skaičių. Jam tekdavo tirti draugijos įstaigų tarnautojų skundus, pirmininkauti Komisijai tarnautojų algoms peržiūrėti, atlikti inventorizacijas ir turto apkainojimą; 1920 m. vasario 6 d. draugijos komitetas paprašė prižiūrėti jos mokyklas⁶. Tais metais ne kartą tyrė E. Vileišienės ir bendrabučio mokinių nesutarimus. Birželio 11 d. perskaičiusi protokolą, vedėja jame prirašė, kad daktaro tyrimas šališkas, nes skundą pasirašiusių gimnazisčių tarpe yra jo dukterėčia T. Basanavičiūtė. Liepos 30 d. J. Basanavičiaus prašė ištirti, kodėl E. Vileišienė nuskriaudė Aušros vartų bendrabučio gyventoją Magdaleną Tamošiūnaitę. Susipažinęs su J. Basanavičiaus pristatytais apklausos protokolais, komitetas rugpjūčio 2 d. antrą kartą konstatavo, jog „E. Vileišienė nesuvaldanti savo rankų ir liežuvio“ ir jos atleidimas iš pareigų atidedamas „iki trečio karto“. Įspėtoji komiteto narius išvadino „demoralizatoriais“. Rugsėjo 10 d. J. Basanavičius pranešė, kad Didžiosios prieglaudos šeimininkė Opolskaitė yra „lenkininkė“ ir nesugyvena su globotiniais, spalio 22 d. daktarui pavesta patikrinti, ar komiteto žinioje esančios daržovės nedalytos pašaliniais. Lapkričio 8 ir 12 d. J. Basanavičius perskaitė savo parengtą raštą generolui Lucjanui Żeligowskiui dėl nežmoniško lenkų elgesio su lietuvių kariais belaisviais, o 19 d. informavo, kad iš draugijos sandėlio lietuvių kariams ligoniams, išvežtiems iš barako, išdavė 10 kailinių, 10 porų vyžų, 23 skarulius autams ir kita. Lapkričio 22 d. daktaras paskirtas komiteto išlaikomų mokyklų inspektoriumi, gruodžio 6 d. jam ir kunigui Juozapui Kuktai pavesta kreiptis į lenkų valdžią dėl kratų komiteto prieglaudose ir bendrabutyje priežasčių. 1921 m. balandžio mėnesį daktaras tyrė 700 auksinų vagystę iš prieglaudos tarnautojų, du pabėgę auklėtiniai tai tikrai padarė, bet jų surasti nebuvo kaip, tad nutarta tarnautojams pareikšti papeikimą, kad be komiteto žinios baudė vaikus. Gegužės mėnesį pavesta „ištirti lašinių svorio trūkumą“ prieglaudoje, 20 d. daktaras konstatavo, kad tai atsitiko be vedėjos Guobytės blogos valios. Rugpjūčio 29 d. komitetas patvirtino J. Basanavičiaus parengtą raštą. Suėmus komiteto pirmininką J. Kuktą, daktaras vedė komiteto posėdžius nuo 1922 m. sausio 23 d. iki birželio 30 d.⁷ Pagal sveikatos išgales stengėsi atlikti Vilniaus lietuvių inteligento priedermes.

1921 m. birželį kaip komiteto išlaikomų mokyklų inspektorius lankėsi Vilniaus lietuvių prieglaudų pradinėse mokyklose. Įdomios jo pastabos, pateiktos „Lietuvių pradedamųjų mokyklų Vilniuje 1920–1921 m. apžvalgoje“. Rašė, kad dviklasėje

lietuvių mokykloje vaikai sunkiai skyrė grynąją „o“ nuo dvibalsio „uo“. Didžiosios prieglaudos parengiamajame skyriuje dauguma menkai mokėję „Tėve mūsų“ ir „Sveika, Marija“ poterius. Krito į akis, kad žiemą pamokose mažai mokinių. Antakalnio prieglaudos mokykloje rado išimtinai mergaites, dauguma išblyškusiais veidais, aprenktos nešvariais sudriskusiais drabužiais. Po baigiamųjų egzaminų pabrėžė, kad gerai arba ganėtinai atsakinėjama iš tikybos, geografijos, Lietuvos istorijos, skaitymo ir deklamavimo, silpniausiai sekėsi aritmetika, „tarytum lietuvių vaikai mažiausia gabumo apreikšti įstengtų toje mokslo šakoje“⁸. Tais metais komitetas išlaikė šias prieglaudas: Aušros vartų (vedėja E. Vileišienė, tarnautojų 15, vaikų 155), K. Stašio (vedėjas Vladas Vitkauskas, tarnautojų 8, vaikų 126), Didžiąją (Subačiaus g. 23, vedėja Pranė Opolskaitė, tarnautojų 5, vaikų 86), Trinapolio (vedėjai kunigas M. Pšemeneckas ir Petronė Klimauskaitė, tarnautojų 10, vaikų 89), Lietuvių dviklasės mokyklos internatą (Pranciškonų g. 7, vedėja Juzė Budreckaitė, tarnautojų 5, vaikų 57), Antakalnio (vedėja Ona Daubaraitė, tarnautojų 3, vaikų 46), Šv. Mikalojaus (Objazdova g. 1, vedėja Marė Žukauskaitė, tarnautojų 4, vaikų 34), „Žiburėlio“ draugijos (vedėja Veronika Petravičiūtė, tarnautojų 3, vaikų 46), „Agronomų“ draugijos (vedėjas Vladas Margevičius, tarnautojų 3, vaikų 32). Per visas prieglaudas globotas 671 vaikas. 1923 m. spalio 8 d. žiniomis jose buvo 317 našlaičių. Komitetas šelpė ir lietuvius politinius kalinius, 1926 m. jų buvo 191 žmogus, 1925 m. Gardino kalėjime suteikė pagalbą 18 lietuvių⁹.

Daktaras dalyvavo ir kitų Vilniaus lietuvių draugijų veikloje. Dažnai jį rinko valdybų nariu. Štai 1910 m. balandžio 20 d. kultūrinės draugijos „Rūta“ visuotiniame narių susirinkime buvo išrinktas į valdybą, steigiamajame „Sveikatos“ draugijos susirinkime 1915 m. balandžio 29 d. – į Revizijos komisiją¹⁰. Kitos draugijos, pagerbdamos už nuopelnus, rinkdavo garbės nariu, tai per 1915 m. kovo 8 d. visuotiną susirinkimą vienbalsiai nutarė dvidešimt septyni Lietuvių dailės draugijos nariai¹¹.

J. Basanavičius sąžiningai lankė LDNKŠ komiteto posėdžius, bet didesnio aktyvumo nerodė, jam dažnokai teko spręsti konfliktus arba atlikti revizijas. Tai rodo visuomenės pasitikėjimą jo padorumu ir moralinį autoritetą. Apie veiklą kitose lietuvių draugijose taip pat sakyтина – kukli. Daktaras dalyvavo 1913 m. sausio 31 d. steigiant Vilnijos švietimo draugiją „Rytas“, po kelerių metų net pateko į valdybos narius, tačiau per visuotinius susirinkimus tylėdavo, tenkindamasis garbės pirmininko postu¹². Galime spręsti, kad daktaro vaidmuo buvo pasyvus, tačiau kaip inteligentas stengėsi rimtai ir tvarkingai atlikti komiteto pavedimus, o jo, sakytume, suvalkietiški praktiniai pasiūlymai derėjo su vyresnio amžiumi ir labiau patyrusio veikėjo patarimais.

J. Basanavičius Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Centro komiteto posėdžiuose pirmininkavo nuo 1922 m. spalio 13 d. Nors pagal balsavimo rezultatus kitų metų birželio 29 d. visuotiniame draugijos susirinkime buvo ketvirtas po kunigų Prano Bieliausko, Vlodo Jezukevičiaus, marcinkoniškio Šv. Mikalojaus bažnyčios klebono, ir Onos Žebrauskaitės, tapo draugijos pirmininku. 1923 m. liepos mėnesį jos prieglaudose ir bendrabučiuose gyveno 640 našlaičių ir mokinių lietuvių. J. Basanavičiaus vardu buvo siunčiamos JAV lietuvių aukos. 1924 m. lapkričio 2 d. visuotiniame susirinkime gavęs 42 balsus, išrinktas į komitetą (P. Bieliauskas surinko 52). Nuo gegužės mėnesio posėdžius vedė daktaras arba kunigas P. Kraujalis. Bet nuo 1925 m. spalio mėnesio J. Basanavičius nebesirodė posėdžiuose, o 1926 m. vasario 14 d., Danieliui Alseikai pasiūlius, visuotinio susirinkimo išrinktas komiteto garbės

pirmininku. Tais metais su pertraukomis vėl lankė komiteto posėdžius, juos vedavo, paskutiniame pabuvojo gruodžio 17 d.¹³

J. Basanavičius 1923–1924 m. dirbo Vytauto Didžiojo gimnazijos gydytoju, globojo moksleivių tautosakininkų kuopelę ir gimnazijos skautus, priklausė Sanitarinės pagalbos draugijos, išlaikiusios Lietuvių polikliniką, valdybai. Daktaras D. Alseika, galima sakyti, globojęs J. Basanavičių paskutiniais gyvenimo metais, rašė, kad šis nuo 1926 m. pavasario iš LMD bibliotekos kambarėlio išeidavo retai, nesitraukė nuo savo tyrinėjimų, siūlant pasigydyti, atsisakinėjo dėl būtinybės baigti pradėtus darbus. Per laidotuves D. Alseika kalboje minėjo, kad velionis jautėsi nelaimingas, nes nematė nė vieno „trakologinių“ studijų tęsėjo lietuvio, o pats sielojosi, kad nespės jų baigti¹⁴. Dienoraštiniai įrašai liudija, kad ir paskutinėmis dienomis dirbo, skaitė laikraščius (tai darė ir Lietuvių poliklinikoje), rašė laiškus, vertė burtus, sudarinėjo LMD išleistų vadovėlių bibliografiją, domėjosi mokslo naujienomis (Hanso Mortenseno, Prūsijos ir Mažosios Lietuvos tyrėjo, 1926 m. išleista knyga apie Lietuvos geomorfologiją). Vertė Jeano Mauclzre'o, rėmusio Lietuvos poziciją Vilniaus klausimu, ką tik išleistus kelionės per lietuvių žemę įspūdžius „Po blyškiu Lietuvos dangumi“. Abi knygos yra J. Basanavičiaus asmeninės bibliotekos fonde. Žodžiu, buvo savo amžiui pakankamai aktyvus ir darbštus žmogus, nepratęs veltui leisti laiko.

Politikoje

Petro Klimo atsiminimuose apie diplomatinę tarnybą tarp kitų Lietuvos Tarybos narių apibūdintas ir J. Basanavičius. 1917–1918 m. atgimimo veteranas panėšėjęs į nusipelnusį kardinolą, laukiantį išrinkimo popiežiumi, vengė pareiškimų, per posėdžius ir susirinkimus dažniausiai tylėdavo, bet savimi „puošė“ bet kurią renginį. Politikoje tikėjęs A. Smetonos providencializmu¹⁵. P. Klimas dienoraštyje pasižymėjo, kad iš 1916-ųjų sutikimo vakarėlio „Rūtoje“ J. Basanavičius išėjo aštuntą vakaro, linkėjimus išsakęs neįdomiai, šabloniškai¹⁶. Vasarį daktarą bandyta įtraukti į „Inteligentų būrio Lietuvos reikalams svarstyti“ rengiamos informacinės knygos apie Lietuvą vokiečių kalba parengimą, pavedant aprašyti etnografinius dalykus. P. Klimas su jaunatviška ironija konstatuoja, kad 17 d. J. Basanavičius perskaitė savo rašinį apie Lietuvos etnografines ribas nuo Mozės iki XVII a., balandį jam pašaipiai linksma, kad A. Smetona svajoja apie savą valstybę ir grasinasi lenkus vyti iš Vilniaus, „net Basanius – nušvitęs“. 1917 m. jo dienoraštyje gegužės 26 d. pažymėta, kad, baronui Fridrichui Ropui rezgant planus dėl Patikėtinių tarybos iš dvylikos asmenų, kuriai vadovautų kunigas Konstantinas Olšauskas, į ją patektų ir daktaras kaip autoritetingas, bet ne politikos žmogus. Birželio 28 d. P. Klimas įrašė, kad, okupacinės valdžios paprašytas pateikti būsimos Lietuvos Tarybos sąrašą, J. Basanavičius, „vis dar manydamas, jog savo asmenyje jis yra tauta, jau buvo bemanąs tokį sąrašą, su niekuo nepasitaręs, paduoti“. Nuo tokio žingsnio sulaukė A. Smetona¹⁷.

Pervertus išleistus „Lietuvos Valstybės Tarybos protokolus“, didesnio daktaro aktyvumo nematyti. Organizacinio komiteto Lietuvių konferencijai rengti posėdžiuose minėta, kad pradžioje jį manyta skirti „Lietuvos aido“ redaktoriumi, bet tokios reikšmingos lietuvių figūros įmaišyti į reikalą nepanorėta. 1917 m. rugpjūčio 4 d. J. Basanavičius buvo numatytas kandidatu į Lietuvos Tarybą kaip jos garbės pirmininkas, rugsėjo 18 d. jis sveikino Lietuvių konferencijos dalyvius, įrašytas į komiteto pateiktą Bendrosios kuopos sąrašą pirmuoju numeriu gavo 191 balsą iš 222. Gruodžio 9 d.

protokole pažymėta, kad J. Basanavičius dalyvavo diskusijoje dėl Lietuvos teritorijos. Ir 1918 m. protokoluose jo pavardė reta, nors posėdžius lankė pareigingai. Sausio 11 d. vakariniame posėdyje pranešė apie gautą popiežiaus atsakymą į Lietuvių konferencijos sveikinimo telegramą. 26 d. jis balsavo už LT prezidiumo pasiūlytą rezoliuciją, kuri sukėlė Tarybos krizę, kairiesiems atsisakius toliau bendradarbiauti. Vasario 16 d. daktarui kartu su Alfonsu Petruliu pavedė šalies archyvų ir aktų tvarkymą, o 29 d. į Archyvų komisiją dar išrinkus J. Šerną buvo nutarta jai pavesti „visus likvidacinius reikalus su Rusija dėl materialinių ir kultūrinių turtų atieškojimo“. Kitą dieną LT nariai išklausė jo kaip Likvidacinės komisijos pirmininko pranešimą ir paprašė papildyti¹⁸. Balandžio 27 d. į komisiją įtrauktas M. Biržiška. Liepos 23 d. J. Basanavičius perskaitė Archyvų komisijos referatą apie Lietuvos kultūrinių vertybių situaciją. Tą dieną pateko ir į Sveikatos komisiją. Ryškesni tik keli posėdžių epizodai, kai 1918 m. balandžio 27 d. daktaras balsuoja prieš Jono Vileišio pasiūlytą rezoliuciją dėl vietų LT suteikimo tautinių mažumų atstovams, o liepos 9 d. sunerimęs klausia: „Nuo kokios tautos buvo derėtasi dėl Gardino gubernijos? Kokios tautos buvo atstovai?“¹⁹ Jam didelį rūpestį kėlė lietuvių kalbos vartojimas viešajame gyvenime ir įstaigose. Balandžio 25–27 d. svarstant jos įvedimo Vilniaus ir Seinų kunigų seminarijose reikalus, LT nariai taip įsikarščio, kad net J. Basanavičius prarado santūrumą²⁰.

Kaip vyriausias amžiumi, pirmininkavo LT vasario 15 d. rytiniam posėdžiui, o kitą dieną perskaitė J. Vileišio ranka surašytą Akto projektą. Pasak P. Klimo, J. Basanavičius, užėmęs posėdžio pirmininko vietą kaip senjoras, atsisėdęs tarė: „užėmus man tokią aukštą vietą, nežinau, ką sakyti“²¹. Vienas LT narių, krikščionis demokratas Kazimieras Bizauskas dienoraštyje fiksavo: „Vasario 15 d. Tarybos posėdy nutarta priimti komisijos su išstojėliais sutiktą tekstą. Kartu su tuo atsisakė prezidiumas. Vesti pavesta seniorui Basanavičiui. Jis pasakė: išrinkot mane į tokią aukštą vietą, aš nežinau, kas kalbėti“²². Per LT pirmininko rinkimus kartu su Jurgiu Šauliu atsisakė kandidatuoti. Vasario 13 d. įrašė P. Klimas apgailestavo, kad nėra kuo pakeisti pirmininko A. Smetonos, jis per daug provokiškas, bet nėra kito tokio „vidurinio“, daktaras atrodo netinkamas, persenęs, tačiau vienintelis, galįs būti jo vietoje. Vasario 16-oji gal ir buvo svarbiausia daktaro diena, pabuvus LT posėdžio „pirmasėdžiu“ po pirmininkavimo Didžiojo Vilniaus seimo posėdyje.

1918 m. sausio 20 d. P. Klimas dienoraštyje užfiksavo, kad Lietuvos Taryboje Centro kuopą sudaro Antanas Smetona, Jokūbas Šernas, Kazimieras Šaulys, Vladas Mironas, Alfonsas Petrulis, Jonas Basanavičius, Donatas Malinauskas, Jurgis Šaulys (?) ir jis pats²³. J. Basanavičius autobiografijoje sausio 14 d. įrašė žinią apie „Lietuvos aidą“ redakcijoje įvykusį dešimties LT narių pasitarimą Centro kuopai „sutvarkyti“²⁴. Tai sumanė A. Smetona, siekdamas išsaugoti vienybę LT ir nenutraukti derybų su vokiečiais. Tartasi su krikščionimis demokratais dėl būsimų „ministerijų“ pasiskirstymo. Vasario 16 d. J. Šaulys ir J. Basanavičius atsisakė LT pirmininkauti ir parėmė A. Smetonos kandidatūrą²⁵.

Buvusių viltininkų ir vairininkų ir vadinamųjų nepartinių inteligentų priskyrimas politikos „viduriui“ rodėsi natūralus tuo metu dar neaiškiamame idėjų ir galimybių pasaulyje. Taigi, skilimo LT metu nepartiniai inteligentai, „centristai“, bandė organizuotis.

1918 m. vasario 27 d. daktaras kartu su J. Vileišiu, S. Kairiu, A. Stulginskiu, M.

Biržiška, J. Vailokaičiu ir P. Klimu kreipėsi į Lietuvos Tarybos prezidiumą dėl Vokietijos kanclerio atsako į Vasario 16-osios aktą, siūlydami surengti posėdį atsakymui parengti. Tie patys birželio 16 d., pasiremdami Laikinoju Tarybos statutu, siūlė sušaukti LT sesiją, kuri turėjo įvykti gegužę, bet atidėta dėl nepriklausomybės iškilnių organizavimo neaiškumų. Darbotvarkėje numatė svarstyti klausimus: politinė krašto padėtis ir artimieji Tarybos uždaviniai, „išgavimas ir suorganizavimas Lietuvos valdžios“, parengiamieji valstybės sutvarkymo darbai, gyvulių ir šiuometinio derliaus rekvizicijos, tremtinių ir belaisvių gražinimas, banditizmas Lietuvoje²⁶. „Centristai“ ir kairieji kreipėsi į prezidiumą dėl IX sesijos darbotvarkės, siūlydami mėnesio pabaigoje apsvarstyti politinę krašto padėtį ir artimiausius uždavinius, – valdžios organizavimą ir parengiamuosius Lietuvos sutvarkymo darbus. J. Basanavičius spalio 31 d. kartu su Vladu Mironu, Pranu Dovydaičiu, Kazimieru Šauliu ir Eliziejumi Draugeliu prezidiumui surašė pareiškimą dėl posėdžių vėlavimo ir užtęsimo pusvalandžiu ar valanda, darbotvarkės nepaisymo ir sumaišymo, kai kurių kalbų reikalingumo²⁷. Konstitucinės monarchijos pasirinkimas pagreitino ir tautininkų konsolidaciją, nes J. Basanavičius 1918 m. liepos 10 d. autobiografijoje užfiksavo, kad dalyvavo jų frakcijos LT posėdyje, kuriame A. Smetona pranešė apie Urachą ir jo rinkimus, liepos 25 d. – kalbėjo apie tai „Lietuvos aido“ redakcijoje įvykusiame Tautos pažangos partijos susirinkime, rugsėjo 25 d. vėl dalyvavo susirinkime redakcijoje, kur A. Petrulis pasakojo apie kelionę į Berlyną ir Šveicariją, o spalio 29 d. – „Tautos pažangos“ frakcijos pasikalbėjime dėl Ministrų kabineto sudarymo²⁸. J. Basanavičius buvo įstojęs į Tautos pažangos partiją, Juozo Tumo, Augustino Voldemaro, Juozo Kubiliaus ir kitų įkurtą Petrapilyje 1917 m. kovo mėn. Tai įvyko, matyt, 1918 m. liepos 25 d. Tų metų lapkričio 15 d. LT posėdyje daktaras perskaitė pažangininkų frakcijos pareiškimą dėl A. Voldemaro I Ministrų kabineto palaikymo²⁹.

J. Basanavičius pasitikėjo A. Smetonos liniją palaikančia dauguma LT, o ypač pirmininko įžvalgumu, priimant politinius sprendimus. Ir LT pirmininkas daktarą laikė patikimu šalininku, ką rodo šio įtraukimas į neviešus konstitucinės monarchijos Lietuvoje sumanymo svarstymus 1918 m. birželį.

1918 m. lapkričio 17 d. daktaras pirmininkavo menininkų ir visuomenės veikėjų susirinkimui. Sekretoriaujant Pauliui Galaunei, nutarta kreiptis į LT, siūlant Švietimo ministeriją pavadinti Švietimo ir meno ministerija ir sudaryti prie jos Meno departamentą. Motyvuota meno reikalų platumu ir svarbia jo vieta tautos gyvenime. Gruodžio 7 d. rezoliucija skelbė: „Kol kas atidėti“³⁰.

Susivienijimas lietuvių Amerikoje per 1914 m. birželio seimą išrinko daktarą garbės nariu ir patvirtino jo pasiūlytą naują tautinę vėliavą – raudoname dugne Vyčio ženklas³¹. Vėliavos klausimą teko svarstyti ir Lietuvoje. 1917 m. birželio 6 d. Vilniaus inteligentams, P. Klimo vadinamo „Konsorciumo posėdyje“, daktaras referavo apie tautinę vėliavą, siūlydamas istorinę raudoną su Vytimi. Pritarta, kad reikia prisilaikyti istorinės tradicijos, tačiau nebūtinai. Sutarta dėl principo: rinktis dominuojančias liaudies mene spalvas – žalią ir raudoną, o įgyvendinti sumanymą pavesta dailininkui A. Žmuidzinavičiui³². Vėliavos būtinybė iškilo po 1918 m. kovo 23 d. gauto iš Vokietijos pripažinimo, kai manyta rengtis nepriklausomybės pripažinimo šventei. Balandžio 25 d. LT posėdyje buvo pristatytas prezidiumo sukviestos vėliavai nustatyti komisijos iš Tado Daugirdo, J. Basanavičiaus ir A. Žmuidzinavičiaus sprendimas: pasirinkta trispalvė, susidedanti iš raudonos spalvos apačioje, žalios viduryje ir

geltonos viršuje, senovinis lietuvių tautos ženklas Vytis turėtų būti talpinamas ant raudono lauko viršuje, kairiajame jos kampe, arba per vidurį³³.

Daktaras drausmingai lankėsi ir Laikinojo Vilniaus lietuvių komiteto posėdžiuose nuo jo įsteigimo 1919 m. balandžio 24 d. Birželio 6 d. įteikė pareiškimą apie 5 d. lenkų legionierių ir policijos atliktą kratą LMD būstinėje, ieškant ginklų ir „kokių tai neva vokiečių paliktų daiktų“. Numušę užrakinto draugijos sandėlio spyną, tačiau tarp sukrautų vadovėlių ir muziejinių dalykų nieko neradę išsidangino³⁴.

J. Basanavičius 1920 m. gelbėjo Vilniaus universitetą nuo išeinančių bolševikų grobimų. Liepos 17 d. generolas V. Nagevičius, Valstybės archeologijos komisijos pirmininkas, atvyko pranešti, kad Švietimo ministerija universiteto turtus ir archyvus pavedė globoti komisijai. 20 d. komisija iš J. Basanavičiaus, kunigo J. Šepečio ir Vaclovo Biržiškos gavo įgaliojimus, ant pastatų durų buvo dedami antspaudai ir skelbimai, o Vilniaus karo komendantūra paskyrė sargybas. Tad Vilniaus kultūros turtus išgelbėjo ne „Gazeta krajowa“ redaktorius L. Abramovičius, o lietuvių valdžia³⁵.

Dabar derėtų įterpti jį gerai pažinojusio amžininko atsiminimus apie daktaro sveikatą ir gyvenimo būdą: „Amerikos kelionė [1913] Basanavičių gerokai pavargino. Be to, nusilpnino jo sveikatą begalės darbų ir ypatingas asketiškas gyvenimas. Kaip pargrįžęs iš Bulgarijos apsigyveno Niškovskio viešbutyje viename kambarėlyje, taip tenai visą laiką ligi pat karo ir paliko. Maitinosi paprasčiausiai po pigiasias valgyklas, sėdėjo darbu užsiėmęs savo viešbutyje ar troškiamame Mokslų draugijos bute. Tik vasarą išvažiuodavo kaiman kokiam mėnesiui ar kelioms savaitėms. Galų gale pasidarė labai nervingas ir dažniau sunegaludavo. Tik vieną kartą (neatmenu, kuriais metais, rodos, ar už dviejų metų prieš karą) sužinojome Basanavičių staiga sunkiai susirgus. Jonas Luckevičius, gudų patriotas ir veikėjas (karo pabaigoje numiręs Krokuvoje), kurs, būdamas archeologas mėgėjas, bendravo ir dažnai susitikdavo su Basanavičium, užėjo vieną dieną pas jį ir rado apalpusį be žado. Pašaukus gydytoją, pavyko atgaivinti ir atgijo. Po ligos tačiau visai apkito, nustojo noro kalbėti ir tapo mažakalbis. Labai nuolaidus ir lėtas, bet savo gyvenimo būdo neatmainė: dirbdavo kaip dirbęs, dalyvavo visuomenės kultūros ir politikos gyvenime, pašvėsdamas visą atliekamą laiką Mokslų draugijos reikalams. Tik kažkoks vienodai rimtas pasidarė, lyg nebereagavo nei linksmesniems, nei liūdnesniems lietuvių buities ir nebuities įvykiams“³⁶. Pateiksime ir paties daktaro pamąstymą 69-ojo gimtadienio proga, kurio neįdėjo į autobiografiją: „Šiandien Klemenso v[ardo] d[iena] – mano gimimo diena, kurioje sukako man 69 metai. Daug tai metelių, bet atsitikimai juose, tarytum vakar buvę: „Aušros“ įsteigimas, kuri pradėjo kelti tautą iš amžino miego, sugrįžimas iš Bulgarijos ir 1905 m. mano iniciatyva sušauktas Vilniuje „didysis“ seimas, įsteigimas 1907 m. Lietuvių mokslo draugijos ir pradžia lietuvių valstybės su Taryba – vislab teko man pergyventi ir – veikti. Dabar gyvenu po įtekme 1914 metų, būtent sausio 5 ir antrą kartą 15 d. pagal senąjį stilių, kuomet man Niškovskio viešbutyje gyvenant nuo kūrinimo anglimis kukalyje smalkėmis nugaravau galvą ir be sąmonės mane radus, statyta man už ausų dielės ir tokiu būdu mane atgaivinta. Nuo šito pagaravimo kaipo pasekmė liko – suku man tapo kalbėti ir mano gera omenė [atmintis] labai susilpnėjo. Vislab tai paliko didelį pėdsaką mano gyvenime, kad aš susirinkimuose priverstas esmi tylėti ir nekalbėti. Liko taipogi mažas laryngitis. Priegtam nuo kelių jau metų apsireiškė simptomai hypertrophiae prostatae, kurie pastaruoju laiku vis aiškiau puola į akis ir, gal, ne už ilgo prives prie taip nepageidaujamos pilnos retentio urinae. O kaip dar

norėtusi nors kelis pragyventi metus, kad galima būtų užbaigti pradėtuosius skaitlingus rašinius! Toki mano velijimai artimiausiems metams!“³⁷ Sunkūs, bet aiškūs konstatavimai ir prisipažinimai.

Neišlikęs palyginimas

Minint penktąsias daktaro mirties metines, pirmosios didesnės apimties jo biografijos autorius Rapolas Mackonis reflektavo šios asmenybės reikšmę lietuviams. Jis lygino Suvalkijos ir Vilnijos lietuvių būdus. Pirmųjų dvasinis intelektas panašus į stiprų ąžuolą, o vilniškių primena nuo kiekvieno pūstelėjimo drebančią epušę. Išskirtinis suvalkiečių bruožas – ištvermingas ryžtas, siekiant užsibrėžto tikslo, ką parodo J. Basanavičiaus gyvenimas ir darbai. Penkeri metai nedidelis laiko tarpas, o jau vienur kitur pamiršamas „tautos tėvo“ testamentas. R. Mackonis ragino taisyti trūkumus ir grįžti prie J. Basanavičiaus palikto Lietuvos idealo. Taip tinkamai būtų pagerbta Vytauto II atmintis. Palyginimas su Vytautu Didžiuoju sulaukė protesto kriptonomu „Ž“ pasirašytame diskusiniame straipsnyje „Vytautas II-sis“. Autorius teigė, kad gerbti ir idealizuoti savo didvyrius būdinga visoms kultūringoms tautoms, bet perdėti yra pavojinga, prancūzai tvirtinantys, kad palyginimai nėra mokslinis įrodymas, o tik iliustracija. Straipsnyje pateikė pavyzdį, kai žinomas Šveicarijoje ir už jos ribų profesorius, norėdamas idealizuoti vyriausiąją Antantės karinių pajėgų I pasauliniame kare vadą maršalą Ferdinandą Fochą, jį prilyginęs Napoleonui – tai įvairių tautų studentams atrodė vykusiai, tačiau paprieštaravo prancūzai – galingas Bonaparto genijus neturi sau lygių, jis ne tiek priklauso konkrečiai tautai, kiek visai žmonijai, nors didžiausia garbė pirmiausia tenka tam kraštui, iš kurio kilęs. F. Focho talentas didingas, tai amžina prancūzų pažiba, tačiau toks palyginimas maršalą žemina ir klaidina visuomenę. Tad jeigu R. Mackonis iš tikrųjų lyginęs daktarą su didžiuoju kunigaikščiu, tai perdėjo ir jam mažai pasitarnavo. Pradėję mūsų žymiuosius veikėjus vadinti Vytautu antruoju, trečiuoju, dešimtuoju, priešime prie nesąmonių. R. Mackonis į priekaištą atsakė argumentuodamas, jog abu veikė sunkiausiais Lietuvai laikais, jiems svarbiausia – tautos laisvė. J. Basanavičiaus didybėje glūdi atgimusios lietuvių tautos idėja. Jis svarbiausias šios idėjos simbolis. Kai Lenkija neteko nepriklausomybės ir karalių, tai susilaukė savo pranašų, tokių kaip Adomas Mickevičius. Kai jo kūną laidojo Vavelyje tarp valdovų palaikų, visa lenkų tauta kalbėjo, kad, netekus karalių, laisvės gynėjų, juos pavadavo poetas. Jis ne mažiau garbingas už garbingiausius Lenkijos karalius ir vertas ilsėtis jų tarpe. Panašiai ir lietuviai, praradę kunigaikščius, kurie gintų Lietuvos laisvę, sulaukė kunigaikščių iš liaudies dvasios, jos didvyrių. Kaip Vytautas yra numeris pirmas tarp Lietuvos kunigaikščių, taip J. Basanavičius savo didybe pirmas tarp visų atgimusios XIX amžiuje mūsų tautos didvyrių³⁸.

Prezidento A. Smetonos sekretorius Aleksandras Merkelis laikytinas vienu svarbiausių tautininkų ideologiniu autoriumi. Švenčiant 500-ąsias Vytauto Didžiojo mirties metines, kurių minėjimas turėjo paspartinti lietuviškos sąmonės įsitvirtinimą valstybėje, jis paskelbė paradigmą valdančiųjų požiūrį atitinkantį straipsnį „Vytautas ir Lietuvos atgimimas“³⁹. J. Basanavičius tiesiogiai paminėtas tik dėl Teodoro Narbuto sukurto „Grovo Kyburgo kelionės Lietuvon 1397 m.“ aprašymo vertimo iš lenkų kalbos, kur palankiai pavaizduotas Vytautas ir jo dvaro papročiai. A. Merkelis pasitelkia Stasio Šalkauskio mintį, kad lietuviams, pradžioje garbinusiems ugnį ir vandenį, paskui kryžius ir gėles, nėra svetimas kosminės didybės troškimas. Netekusi materialios galybės, tauta visomis pajėgomis siekia aukštesnės civilizacijos idealų. Tokia tautinio

atgimimo motyvacija. Netiesioginė užuomina į daktaro darbštumą ir atkaklumą juntama kvietime priešintis bolševizmo, germanų militarizmo ir lenkiško plėšrumo galybėms, priešpastatant didžią ir galingą mažos valstybės dvasią, pagrįstą ne Vytauto kardu, o menu, mokslu, žemės darbu.

Vienintelį mums žinomą kartą J. Basanavičių su Vytautu Didžiuoju palygino žemietis knygnešys, Marijampolės burmistras XX a. trečiajame dešimtmetyje ir vėliau, Antanas Staugaitis, rašęs, kad daktaras „Apvaizdos apdovanotas reikalingais tikrojo vado privalumais“, visa kilnios savo sielos galybe mylėjęs tautą, kokia ji yra, tvirtai, šventai pasižadėjęs atiduoti jai savo jėgas, kad išvestų iš „Aigipto tamsybių“. Vengė partinių nuodų, kad neižleistų katalikų jausmų, kad iš vergų padarytų laisvės trokštančius piliečius, kėlė garbingą senovę. Penkiasdešimt metų stovėjo kovos lauke, kad sulauktų laimės pasirašyti Vasario 16-osios aktą. A. Staugaitis iškilmingai ragino: nužygiavę į Vilnių garbingus jo kaulus perkelkime iš Rusų į Katedrą⁴⁰. Toks lyginimas buvo, kad ir atsitiktinis, bet natūralus prasidėjusio tautininkų puolimo prieš krikščionis demokratus ženklas, kovojant dėl įtakos masėms ir siekiant valdžios.

1930 m. birželio 7 d. paskelbus Kauno universiteto statutą, jis pavadintas Vytauto Didžiojo vardu, nors senato sudarytoji komisija buvo pareiškusi, kad jis Lietuvos mokslui nieko nepadaręs, arčiau tiesos būtų pirmųjų lietuvių mokslininkų Simono Daukanto ar Jono Basanavičiaus vardai⁴¹.

1 Lietuvių draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti susirinkimas // Lietuvos žinios. - 1914. - Lapkričio 26. - Nr. 184. - P. 1.

2 Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau - LMAVB RS). - F. 70-7. - L. 7, 68, 119, 150; F. 70-6. - L. 48, 58, 63, 91.

3 Ten pat. - F. 70-5. - L. 1, 7-8 a. p.

4 Ten pat. - F. 70-4. - L. 91, 96, 108, 112, 115, 119, 123, 130, 138, 140, 142, 152.

5 Ten pat. - L. 165, 189, 207 a. p., 209 a. p., 212, 258-263, 273, 278, 293, 297-300.

6 Ten pat. - F. 70-1. - L. 31, 59, 64, 73.

7 Ten pat. - F. 70-2. - L. 9 a. p., 17, 22, 27, 30 ir a. p., 32 a. p., 36 a. p., 43, 45 a. p., 47 a. p., 56, 70 a. p.-80 a. p.

8 Ten pat. - F. 70-89. - L. 1-2.

9 Ten pat. - F. 70-739. - L. 23-26, 46, 63, 82-83.

10 „Rūtos“ narių visuotinas susirinkimas // Lietuvos žinios. - 1910. - Birželio 23. - Nr. 49. - P. 4; Įsteigiamasis Sveikatos draugijos susirinkimas // Ten pat. - 1915. - Gegužės 20. - Nr. 56. - P. 1.

11 Dailės draugijos susirinkimas // Ten pat. - 1915. - Kovo 11. - Nr. 29. - P. 2.

12 LMAVB RS. - F. 67-307/1. - L. 22, 27, 42, 45.

- 13 Draugijos Centro komiteto protokolai už 1922–1926 m. – Ten pat. – F. 70-3. – L. 13, 15–16, 22, 24 a. p., 45–46, 63, 76.
- 14 D-ras Alseika D. Paskutinės a. a. D-ro Jono Basanavičiaus dienos ir valandos // Vilniaus aidas. – 1927. – Vasario 19. – Nr. 20. – P. 3; D-ro D. Alseikos kalba pas a. a. Basanavičiaus kapą // Ten pat. – 1927. – Vasario 22. – Nr. 21. – P. 2.
- 15 Klimas P. Lietuvos diplomatijos tarnyboje 1919–1940 m. – Vilnius: Mintis, 1991. – P. 7.
- 16 Klimas P. Dienoraštis 1915.XII.1–1919.I.19. – Chicago: M. Morkūno sp., 1988. – P. 69, 84, 88, 112.
- 17 Ten pat. – P. 162, 175.
- 18 Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918. – Vilnius: Mokslas, 1991. – P. 36, 63, 67, 77, 155, 178, 182, 199, 202.
- 19 Ten pat. – P. 242, 259, 286.
- 20 Klimas P. Iš mano atsiminimų. – Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1990. – P. 135.
- 21 Klimas P. Dienoraštis 1915.XII.1–1919.I.19. – P. 224.
- 22 Iš Tarybos nario dienyno // Vilniaus rytus. – 1929. – Vasario 16. – Nr. 7. – P. 6. A. Stulginskio žodžiais, J. Basanavičius pasakė: „Kaip aš čionai tokiam svarbiam reikalui – gal nesugebėsiu...“ (Žr.: Kova dėl vasario 16 d. akto. Rašo Aleksandras Stulginskis, buv. Lietuvos tarybos narys ir Lietuvos Respublikos Prezidentas // XX amžius. – 1938. – Vasario 15. – Nr. 37. – P. 5.)
- 23 Klimas P. Dienoraštis 1915.XII.1–1919.I.19. – P. 218.
- 24 D-ro Jono Basanavičiaus autobiografija. Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija 1851–1922. – Vilnius: Lietuvių mokslo draugija, 1936. – P. 151.
- 25 Klimas P. Dienoraštis 1915.XII.1–1919.I.19. – P. 225.
- 26 LMAVB RS. – F. 255-1008. – L. 2, 4.
- 27 Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918. – P. 348.
- 28 D-ro Jono Basanavičiaus autobiografija. Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija 1851–1922. – P. 152, 153.
- 29 Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918. – P. 392.
- 30 LMAVB RS. – F. 255-36. – L. 1.
- 31 Susivienijimo lietuvių Amerikoje Seimas // Viltis. – 1914. – Birželio 26. – Nr. 139. – P. 2.

32 Klimas P. Dienoraštis 1915.XII.1-1919.I.19. - P. 173.

33 Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917-1918. - P. 236.

34 Lietuvos ir Lenkijos santykiai: nuo Pirmojo pasaulinio karo pabaigos iki L. Želigovskio įvykdyto Vilniaus užėmimo (1918 m. lapkritis-1920 m. spalio). Dokumentų rinkinys / Sudarė E. Gimžauskas. - Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012. - P. 153.

35 Basanavičius J. Kas išgelbėjo Vilniaus universitetą nuo grobimo? // LMAVB RS. - F. 255-38. - L. 1.

36 Smetona A. Dėl d-ro J. Basanavičiaus 70 metų sukaktuvių // Švietimo darbas. - 1922. - Nr. 3-6. - P. 262.

37 Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos Rankraštnas. - F. 2-37. - Lapai nenumeruoti.

38 Mackevičius R. Liūdno sukaktuvės // Vilniaus rytojus. - 1932. - Vasario 17. - Nr. 14. - P. 2; Ž. Vytautas II-sis // Ten pat. - 1932. - Vasario 27. - Nr. 17. - P. 2; Mackevičius R. Mano atsakymas // Ten pat. - P. 2-3.

39 Merkelis A. Vytautas ir Lietuvos atgimimas // Šiaurės Lietuva. - 1930. - Spalio 31. - Nr. 38. - P. 1.

40 Staugaitis A. A. a. Dr. J. Basanavičius (Atsiminimas) // Šaltinis. - 1928. - Vasario 11. - Nr. 6. - P. 85-87.

41 Mančinskis Č. Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918-1940 m. - Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996. - P. 81.